

Turkmenistan – takapajula vai mahdollisuuksien maa?

■ Arto Mustajoki

Leevi ja Leavingsin legendaarinen kappale *Turkmenialainen tyttöystävä* sai meissä 90-luvulla aikaan positiivisia väreilyjä. Nykyään Turkmenistan kilpailee suomalaisten mielikuviissa maailman suljetuimman yhteiskunnan maineesta Pohjois-Korean kanssa. Jotkut tuntevat myös tositarinat edellisen presidentin Saparmurat Nijazovin teoksesta *Ruhnama*, jota pänättäitiin antaumuksella päähän ja jota maahan bisnestä tekemään menneet firmat joutuivat kääntämään huomonalhjana omille kielilleen. Suomenkielinenkin versio on tietävästi olemassa... Itselläni on venäjänkielinen *Ruhnama*, jonka sain muutama vuosi sitten turkmenistanilaiselta professorilta. Kirja on Turkmenistanin ylitys ja samalla opaskirja nuorille ja vanhemmille, jotta he voisivat löytää itsensä sankarin – sankarin, joka ei pelkää mitään ja antaa kaikkensa rakastetun isänmaan rakentamiseksi. Kirja ylittää hurmahenkisyydessään Suomen kansallisromanttisen ajan kirjalliset saavutukset ja Jari Sarasvuon itsensäkehittämissopit.

Ruhnama antaa myös määritelmän tieteelle ja tutkimukselle. Sen mukaan on kolme tiedon ja osaamisen tasoa: lukutaito, koulusivistys ja tiede. ”Tiede tarjoaa mahdollisuuden nousta oman itsensä yläpuolelle. Järkeä on tieteen itu, lahjakkuus on sen siemen. Tutkijalle tiede ei ole ammatti vaan kohtalo.” Näinhän se taitaa olla... Ruhmanan pääsanoma koskee kuitenkin tutkimuksen suhdetta yhteiskuntaan. ”Parasta on sellainen tiede joka tuottaa yhteiskunnalle hyötyä.” Perustutkimus ei saa minkäänlaista tukea: ”Tiede, joka ei tuo hyötyä yhteiskunnalle, ei ole aitoa tiedettä.” ... ”Tutkija on tieteen isäntä, yhteiskunta on tutkijan isäntä.” Tälle Ruhmanan ajatukselle ilmaantuu silloin tällöin kannattajia myös Suomessa.

Ruhnama sikseen, Turkmenistanissa sen opit ovat jo historiaa – toivottavasti Suomessakin. Uusi presidentti Gurbanguly Berdymuhamedov on ottanut etäisyyttä kirjaan, eli palatkaamme tähän päivään. Kun palasin Aşgabatissa pidetyistä konferenssista, minulle jäi sellainen mielikuva, että olin tavannut hänet – niin monta kertaa presidentin nimi kaikui konferenssin aikana ja niin monta valtavaa kuvaa hänestä oli esillä konferenssin yhteydessä järjestetyillä opetus- ja turisticalan messuilla. Meitä pohjoismaisessa tasa-arvossa kasvaneita johtajakultti tietysti hämmentää, mutta sitä ei pidä arvostella meidän näkökulmastamme, vaan se on nähtävä kunkin maan historiallista ja maantieteellistä kokonaisuutta vasten. Ei ole reilua verrata Turkmenistania Skandinaviaan vaan alueen muihin maihin, vaikkapa muihin Keski-Aasian tasavaltoihin ja arabimaihin.

Tämän noin Suomen kokoisen maan sijainti voi tuntua meidän näkövinkkelistämme syr-

jäiseltä. Sen läpi kulki kuitenkin parin tuhannen vuoden ajan idän ja lännen yhdistänyt silkkitie, jota pitkin siirtyivät tavarat, aatteet ja informaatio. Strategisen asemansa vuoksi Turkmenistan oli vuosisatojen ajan eri valloittajakansojen temmellyskenttänä. Arabit, turkkilaiset, mongolit, uzbekit ja viimeksi venäläiset ovat kukin vuorollaan olleet alueella isäntinä. Siksi ei ole ihme, että saavutettu itsenäisyys on pannut turkmenistanilaisten pään pyörälle. Kansallisyylpeyttä vahvistetaan valtavilla muistomerkeillä ja omaleimaisen kulttuurin ylistyksellä.

Toinen tärkeä seikka tämän päivän Turkmenistanin ymmärtämisessä on maan vauraus. Öljyn ja maakaasun hinnannousu on tehnyt maasta yhtäkkiä rikkaan. Tämä ei näy vielä kansainvälisissä tilastoissa bruttokansantuotteena, mutta se näkyy maan pääkaupungissa Ašgabatissa. Siellä on kymmeniä marmoripalatsia, ranskalaisen arkkitehdin suunnitteleimia ja vierastyöläisten rakentamia. Niihin on sijoitettu museoita, yliopistoja ja ministeriöitä.

Turkmenistan on islaminuskoinen maa, mutta se ei juuri näy katukuvassa eikä kuulu rukoushetkien kuulutuksina. Fundamentalismi on kielletty. Naisilla ei ole huntuja, sen sijaan useimmilla on värikäs huivi. Koulu- ja opiskelijatyöt ovat pukeutuneita kirkaaseen kansallisuuteen. Opiskelevilla tytöillä on myös pakolliset pitkät palmikot, tosin vapaa-ajalla osa heistä heittää tekoletit syrjään. Poikien ja miesten asu on sama: tumma puku, valkoinen paita ja solmio.

Keskipalkka Turkmenistanissa on 200 dollaria kuukaudessa. Ihmiset vakuuttavat kuitenkin, että se riittää mainiosti elämiseen, koska kaasu ja sähkö on ilmaista ja kaikki saavat kupongin, jolla saa ilmaista bensaa. Viestin uskottavuutta vähän häiritsi se, että jokainen paikallinen toisti tämän asian samoilla sanoilla. Huomiota herättivät kauppojen valikoimat, myytävänä oli myös irtotouhoja. Eikö markkinatalous näyttävine pakkauksineen ole vielä saapunut kaupunkiin vai onko maa uuden ekologisen ajattelun edelläkävijä?

Turkmenistanissa on astuttu pitkä askel demokratiaa kohti. Perustuslain mukaan maassa on monipuoluejärjestelmä ja vapaat vaalit.

Käytännössä Turkmenistanin demokraattinen puolue hallitsee maata, tarkemmin sanottuna presidentti. Olennaista tällaisessa järjestelmässä on se, miten perustuslaillinen yksinvaltius toteutetaan. Pahimmillaan se ruokkii korrup tiota ja kahlitsee ihmisten kykyä ajatella omilla aivoillaan. Suurin riski on tiedon kulku alhaalta ylöspäin. Jos kaikkialla kuuluu vain kättentaputuksia ja viisaiden päätösten ylistystä, totuuden mukainen kuva asioiden oikeasta tolasta ei saavuta päätöksentekotasoa eli presidenttiä.

Suhtautuminen isäntiin ja heidän maahansa on aina haaste, erityisesti maassa, joka eroaa täydellisesti siitä, mihin me olemme tottuneet. Yleinen kohteliaisuus vaatii kiitoksia ja kehuja, mutta kuinka pitkälle meidän on mentävä ylisanoina? Televisiohaastattelussa toimittaja ohjeisti minua etukäteen ja pyysi kehuaan presidentti Gurbanguly Berdymuhamedovin ajatusta tieteen, innovaation ja koulutuksen prioriteetti asemasta. Mielestäni ajatus on erinomainen ja sen sanoin, mutta suuhuni ei mahtunut vetoaminen tässä presidenttiin – eikä pelkästään sen vuoksi, että hänen nimensä on vaikea ääntää. Samalla tavalla jätin mainitsematta presidentin nimen, vaikka se oli kirjattu sektiomme päätösraporttiin. Sen sijaan ujutin tekstiin ajatuksen siitä, että tehokkaan oppimisen edellytyksenä on älyllinen tila (*intellectual space*), joka mahdollistaa opiskelijan oman ajattelun. En osaa arvioida, toiminko oikein ja menikö viesti perille, mutta tällä tavalla koin olevani sinut itseni kanssa.

Yhdysvaltalaisen suhtautuminen demokraattikäsitteeltään poikkeaviin maihin on hyvin pragmaattista. Jos yhteistyöstä voidaan katsoa olevan taloudellista tai sotilaallista hyötyä, sitä ei kaihdetä kenenkään kanssa. Mahdolliset ihmisoikeusongelmat kuitataan pienimuotoisella paheksunnalla tai niiltä suljetaan kokonaan silmät. Turkmenistanin kanssa amerikkalaiset löysivät nopeasti yhteisen sävelen, kun neuvostoajan traumat ja kiistat maakaasun viennistä Venäjän läpi saivat turkmenistanilaiset kääntämään selkensä entiselle emämaalleen. Näin Turkmenistan ryhtyi avittamaan Yhdysvaltoja Afganistanin sodassa. Ei vain valtion taso, vaan myös yhdysvaltalaiset yritykset ovat aina oivalta-

neet ensimmäisenä olemisen merkityksen. Kun jokin maa on avannut talouttaan, niin ovella on jo koputtamassa Coca Cola Company, joka ehtii vallata markkinat ennen kuin muut edes huomaavat markkina-alueen olomassaoloa. Tämä ”Coca Cola -taktiikka” vaatii herkkiä tuntosarvia ja paljon pääomaa, mutta tuottaa myöhemmin suuret voitot.

Itse näen yhteistyössä taloudellisten seikkojen ohella muita vielä tärkeämpiä asioita. Niitä valtioita, joissa on erilainen demokratiakäsitys kuin meillä, ei pidä boikotoida, koska tällainen muista maista eristäminen ei edistä demokratian asiaa. Se pikemminkin vain pönkittää vallassa olevien mandaattia, koska yhteinen vihollinen yhdistää kansaa. Näiden maiden kanssa pitää pikemminkin pyrkiä monipuoliseen yhteistyöhön, koska sitä kautta on mahdollisuus päästä vähitellen aitoon dialogiin. Se kuitenkin edellyttää, että yhteistyö lähtee molemminpuolisesta kunnioituksesta. Vain siinä tapauksessa sinut otetaan todesta ja ihmiset kuuntelevat esittämiäsi näkemyksiä. Jos tulet paikalle vain tyrkyttämään omaa erinomaista järjestelmääsi, loukkaat itsenäisyydestään ja kulttuuristaan ylpeän kansan itsetuntoa ja samalla menetät mahdollisuuden hedelmälliseen vuoropuheluun.

Millaista yhteistyötä me sitten voisimme tehdä Turkmenistanin kanssa? Yrityksillä on tähän omat kanavansa, joita on käytettykin. Hienossa konferenssi- ja messukeskuksessa oli Koneen liukuportaat ja sama jo neuvostoajalta tuttu nimi pisti silmään yhden marmoripalatsin his-

sissä. Yksi potentiaalinen tieteellisen yhteistyön aihepiiri voisi olla aurinkoenergia. Turkmenistan oli alan keskus Neuvostoliitossa, ja nyt maa yrittää palauttaa asemaansa tutkimuksen kärjessä. Rahasta ei ole pulaa ja hyvät testikentät löytyy läheltä: maan pinta-alasta 90 % on autiomaata.

Koulutusvienti on kuitenkin päivän sana. Eikä ihme. Oli koulutusalan asiantuntija sitten Espanjasta, Saksasta, Azerbaidžanista, Valko-Venäjältä tai Turkmenistanista, niin keskustelu kiertyy ennen pitkään Suomen ylivertauuteen koulutusmaana. Kysymyksiä maamme menestyksen salaisuuksista satelee. Eräs saksalainen kollega sanoi hyvien oppimistulosten johtuvan siitä, että Suomessa opettajat kunnioittavat oppilaitaan; he eivät pyri siirtämään tietoa oppilaiden päähän, vaan ohjaavat heitä omakohtaiseen ajatteluun. Jos osaisin toimia kuten amerikkalaiset, vastaisin tällaiseen kommenttiin: ”Se on todellakin meikäläisen koulutusjärjestelmän vahvuus.” Nyt tyydyin toteamaan suomalaisittain: ”Toivon, että asia on näin.”

Koulutussektorilla on toki raivaustyötä jo tehty. Pari EU-hanketta maassa on ollutkin. Ehkä voisimme asettaa tavoitteet vielä korkeammalle: suomalaisten ylläpitämä ja Turkmenistanin valtion rahoittama kansainvälinen yliopisto Ašgabatiin. Hullu ajatus. Mutta: *why not?*

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden professori.